

Hukuk Fakültesi Dekanı ve Devletler Hukuku Profesörü Zeki Mesut Alsan'ın Ankara Üniversitesinin ilk öğretim yılını açış dersi

Dersimizin konusu «Devletler Hukukunda kişilerin durumu ve bu hukuk bakımından hak ve hüriyetleri» dir. Yeni kurulan Ankara Üniversitesinin öğretim faaliyetine başladığı bu tarihi güne rastlayan bir dersin konusunu düşünürken, onun bugünün taşıdığı kıymet ve manâ ile ilgili bir bahis olmasını istemek pek tabiidir.

Özerk Ankara Üniversitesinin açılışı Türkiye Cumhuriyetinin yalnız kültür hayatının gelişmesi itibariyle değil, onun Milletlerarası durumu bakımından da önemli ve feyizli bir hamlenin ifadesidir. Fikir hüriyetinin beşikleri olan Özerk Üniversiteler, vatandaşları gerçek bir Demokrasinin yüksek insanları olarak yetiştirirlerken milli hayatın değil, Enternasyonal hayatın da barış ve güvenlik içinde ilerlemesine hizmet ederler.

Devletlerin iç hayatı ile dış hayatı, başka bir deyim ile iç politikaları ile dış politikaları arasında sıkı bir münasebet bulunduğu bellidir. Politika, eğer bir insan topluluğunun iç ve dış bakımdan düzenlenmesi ve idaresi demekse bunun ilk hedefinin, o topluluğu meydana getiren kişilerin anâ hak ve hüriyetlerinin sağlanması suretiyle mutluluğunu temin etmek olduğuna şüphe yoktur. Onun için kişilerin, birbirine çok bağlı olan milli ve Enternasyonal hayat alanlarında durumu tarihin hemen her devrinde olduğu gibi, bugün de insanlığın büyük davalarından biri olarak hem iç hukuku, hem de Devletler Hukukunu çok yakından ilgilendirmektedir.

Biz şimdi davanın milli hayata ve iç hukuka temas eden yönünü bırakarak onun Devletler Hukukunu ilgilendiren tarafını inceliyeceğiz. Ve bu incelemeyi konumuzun tarihî gidişini gözönünde tutarak:

- 1 — Eski zamanlardan birinci Cihan Harbine kadar süren
- 2 — Birinci Cihan Harbi ile ikinci Cihan Harbi arasındaki
- 3 — Birleşmiş Milletler teşkilâtının kurulmasıyla başlayan zaman içindeki başlıca belirtilerine göre yapabiliriz.

«Devletler Hukukunda kişilerin durumu» deyince onlara Enternasyonal hayat ve münasebetlerde ayrılan yer ve sağlanmış olan haklar ve yetkiler bahsi anlaşılar.

Kişiler herhangi bir topluluk hayatının temel unsurları olmalarına rağmen, durumları ve bu durumlara göre beliren hak ve yetkileri yalnız Devletler Hukuku alanında değil, iç hukukta bile ancak tarihin son devirlerinde ciddi araştırmalara ve tartışmalara yol açmıştır. Kölelik ve servaj usulleri ile dinî ve siyasî istibdat rejimlerinin hüküm sürdüğü yüz yıllarda genel olarak insan hak ve hüriyetlerinden bahsetmeğe imkân yoktu. Ancak onsekizinci yüz yıl sonlarında bir taraftan kuzey Amerikadaki bağımsızlık hareketlerinin, diğer taraftan Fransız büyük devrimi prensiplerinin yaydığı prensiplerdir ki Devlet veya herhangi bir otorite karşısında kişinin durumunu, müsbet hukuk bakımından bir dereceye kadar ferahlatmış ve modern Anayasalarda onun hak ve hüriyetlerini sağlayan hükümlerin konulmasını gerektirmiştir.

İç hukuk bakımından beliren bu gelişme, Devletler Hukuku alanında, daha geç ve daha ağır olarak kendini göstermiştir.

Fransız devriminden 26 yıl sonra «mukaddes ittifak» ile açılan yeni devirde Avrupa Milletleri tekrar kayıtsız ve şartsız olarak istibdat rejiminin boyunduruğu altına alınıyor, ve Hıristiyanlığın adalet, merhamet ve barış umdelerine göre idare edilecekleri ilân olunan kişiler müstebit İmparator ve Kralların keyif ve hevesine terk ediliyordu. «Mukaddes ittifak»ın gerek Millî ve gerek Milletlerarası hayatta kurmuş olduğu düzeni bozmak teşebbüsünde bulunan Milletlere ve fertlere karşı, Müttefik Devletler birbirlerine yardım etmeği de kararlaştırmışlardı... Millî hayatta «irtica» Enternasyonal hayatta «Müdahale»yi prensip haline sokan böyle bir sistem içinde tabiatıyla insanın hak ve hüriyetlerinden bahsedilemezdi.

Başka sebepler de ve hele Devletler topluluğunun mahiyet ve düzenine ait telâkkiler de uzun müddet kişilerin, Enternasyonal hayatta önemli bir yer almalarına engel olmuşlardır:

Bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

İlk önce, Devletler Hukuku, müsbet hukuk bakımından, Hukuk dallarının en yenilerinden biri olduğu için, yakın zamana kadar, bunun hukuk mahiyeti üzerinde bile tartışmalar yapılmakta ve hattâ onu inkâr eden bilginlere de rastlanmakta idi.

İkinci sebep, Devletler Hukukunun yalnız bağımsız devletleri hukuk süjesi sayması ve kişiler ile doğrudan doğruya meşhur olma-

ması gerektiği yolundaki telâkkinin bu hukuka hâkim bulunması idi.

Üçüncü olarak, devletlerin egemenlik ve bağımsızlık hakları üzerinde çok kıskanç davranmaları, Devletler Hukuku prensiplerinin gelişmesine engel teşkil etmekte ve onların tesir ve nüfuz sahalarını daraltarak kişilere kadar inmesine imkân bırakmamakta idi.

Daha ziyade son yıllarda tesirini gösteren diğer bir sebep te birbirleriyle rekabet ve hattâ savaş halinde bulunan türlü ideolojilerin kendilerine millî topluluk içinde tamamiyle serbest bir saha sağlamak arzusu idi. Bu suretle Devletler kendi egemenlikleri altındaki kişilerin durumunu yalnız kendi takdir ve ölçülerine göre tespit etmek hususunda mutlak bir hüriyet elde etmiş oluyorlardı.

Devletin başlıca unsuru insan topluluğu olduğuna göre Devletler Hukuku kişilere kadar inmek zorunda kaldığı hallerde bile, onları, kendi süjesi olarak değil, ancak bağlı buldukları devlet dolayısıyla, inceliyordu.

Bununla beraber Devlet Hukuku bakımından kişilerin durumunu başka türlü mütalâa eden ve hiç olmazsa doktrin sahasında onlara önemli bir yer ayıran hukuk bilginleri de az değildi. Groçyus, —Grotius— ki Devletler Hukukunun babası sayılmaktadır, —dayandığı Tabii Hukuk Esasının sonucu olarak kişileri ön plânda tutuyor, ve hukuk kaidelerinin devletlerden ziyade insanların hareketlerine uygulanacağı fikrinde bulunuyordu. Bu Holandalı bilgin, Devletler Hukukunu, Devletlerarası haklara ait bir doktrin olmaktan ziyade Milletlerarası münasebetlerde her insanın takibetmesi gereken bir hareket kaidesi saymakta idi. (1)

F. de Martens, Devletin nihai misyonunun insanı savunmak ve Enternasyonal münasebetlerin gayesinin de bunu sağlamak olduğu fikrindedir. (2)

A. de Lapradelle, Bundan kırk beş yıl önce, devletlerden başka bir şey tanımayan eski Devletler Hukuku yerine, insanı devletin üstünde gören yeni bir Devletler Hukukunun geçtiği mütalâasında bulunmuştu. (3)

Bu ünlü Fransız bilgini devletler Hukuku Enstitüsüne 1921 de sunmuş olduğu «Milletlerin hak ve vazifeleri» demeci projesinde, insanın Devletler Hukuku süjesi olduğunu kabul etmekte ve Devlet-

(1) Jesse S. Reeves: «La communauté internationale» R. d. C. c. 3 1924 S. 25-27

(2) F. de Martens, Traité de droit international c. 1, 1883

(3) Revue générale de droit international public 1901, S. 399

ler Hukukunun Sosyal amacının insan haklarını savunmak olduğunu ileri sürmekte idi. (4)

Fauchille, Bonfils ve Basdevant gibi ünlü bilginlerde kişilerin Devletler Hukukundaki durumu bahsinde yukarıda işaret ettiğimiz fikirlere az çok yakın mütalâalarda bulunmuşlardır.

Bu bahiste daha ileri giderek kişiyi doğrudan doğruya Devletler Hukukunun başlıca süjesi sayan Hukuk bilginleri de vardır.

Duguit, Devletler Hukukunun süjeleri devletler değil, onların üyeleri olan kişilerdir, diyor. (5)

Politis, Devletler topluluğu diye ifade edebileceğimiz Commu- nauté internationale'in milli topluluklar halinde gruplanmış kişilerden oluştuğunu ve Devletler Hukukunun da türlü siyasî gruplara mensup insanlar arasındaki münasebetleri düzenleyen kaidelerin toplamından ibaret olduğunu söylüyor. (6)

Georges Scelle daha ileri gidiyor: Ona göre Devlet ve diğer hiçbir topluluk Devletler Hukuku süjesi olamaz. Milli topluluklar Hukukun süjesi olan kişilerin topluluklarıdır. Scelle'e göre kişiler iki gruba ayrılırlar.

Birinci grup iç hukukta, ve Devletler Hukukunda aynı hukukî ehliyeti taşıyan özel kişiler, ikinci gruba da, kamu menfaatlerini korumakla ödevli olup Enternasyonal hayattaki yetkileri Devletler Hukukunca tâyin edilen ajanlar ve idareciler meydana getirirler. (7).

Gerek Avrupa ve gerek Amerikada demokratik ve liberal fikirlerin yayılması, bu saydığımız Devletler Hukuku bilginlerinin düşüncelerinden de anlaşılacağı üzere, daha Birinci Cihan Harbinden önce Devletler Hukuku alanında yeni cereyanlara yol açmıştı. Bu cereyanlardan başlıcası ötedenberi mutlak bir mahiyette mütalâa edilmekte olan Devlet Egemenliğinin hem iç hukuk, hem de Devletler Hukuku bakımından kayıtlanması ve sınırlandırılması yönünde belirlemiştir. Bu olay, kişilerin durumu üzerinde de, dolayısıyla tesir yapmaktan geri kalmamıştır.

İnsanın durumu bakımından yeni cereyanlar şu fikirleri geliştirmiştir.

1 -- İnsanı doğrudan doğruya Enternasyonal camianın himayesi altına koyarak Devlete karşı olan mutlak bağlılıktan kurtarmak.

(4) *Annuaire de l'Institut de D. I.* 1924

(5) Duguit, *Traité de Droit constitutionnel*, c. 1, 1921, S. 555-561

(6) N. Politis, *Les nouvelles tendances du droit international*, 1927, S. 91.

(7) G. Scelle, *Précis de droit des Gens*, S. 49

2 -- İnsana Devletler Hukuku sjeliği sıfatını sağlayarak, bu hukuk bakımından onu devletle eşit bir duruma çıkarmak

3 -- İnsanı Devletler Hukukunun tek süjesi olarak tanımak.

Ancak Doktrin bakımından beliren ve gelişen bu fikirler, son zamanlara kadar, müsbet hukuk alanına umulduğu derecede tesir yapmamıştır.

Birleşmiş Milletler antlaşmasının kabulünden önce, kişi, müsbet hukuk bakımından, ancak uyruğu olduğu devlet vasıtasıyla, Devletler Hukukunda yer alabiliyordu. Devletin eğemenlik ve bağımsızlık haklarını mutlak bir şekilde mütalaa eden ve bunları Devletler Hukukunun temel taşları yapan bilginler ile beraber, Devletler de insanın bağlı olduğu devlet ve onun hukuku dolayısıyla Enternasyonal hayatta hak sahibi olacağı fikrinde bulunuyorlardı.

Her ne kadar kişinin Devletler Hukukunda, insan sıfatıyla dşnldğu hallere de rastlanıyordu ise de bu ancak birkaç noktaya inhisar ediyordu. Zenci ticaretinin kaldırılıp yasak edilmesinde, Deniz haydutluğunun kovalanıp cezalandırılmasında kişi, şu veya bu devlete mensup olmak itibariyle değil, ancak insan sıfatıyla, Devletler hukukunda, muamele görüyordu.

Birinci Cihan harbinden önce, kişinin durumu ile ilgili, olup müsbet Devletler Hukuku alanında rastlanan hükümler şunlardan ibaretti:

1907 Lahey Barış Koonferansında kabul edilmiş olan 12 nci sözleşme ile Enternasyonal bir Ganimetler Mahkemesi kurulması taşarlanmıştı. Sözleşmenin dördüncü ve beşinci maddeleri kişilere doğrudan doğruya bu mahkeme önünde menfaatlerini savunmak hakkını vermişti. Fakat bu mahkeme Devletlerce kabule mazhar olmadığı için kurulup faaliyete geçememiş ve böylece kişilere tanınan bu hak da nazari sahada kalmıştır.

Orta Amerika Devletlerinin 1907 de kurdukları Adalet Divanına kişilerin de baş vurabilecekleri kabul edilerek kişinin, duruştuğu devlet ile eşit muamele görmesi sağlanmıştı. Bu divan, kendisini kuran Vaşington antlaşmasının sona ermesi ile, 1917 de ortadan kalkmış, fakat 1922 de yeniden teşkil edilmiştir.

Birinci Cihan Harbine kadar kişinin Devletler Hukuku bakımından, gerek Doktrin ve gerek müsbet hukuk alanlarındaki durumu bu, zet olarak açıkladığımız şekilde idi. Devletler Hukuku bilginleri, genel olarak insanın, hüriyet, kişi dokunulmazlığı, istediği uyrukluğu ve istediği dini seçme, mülkiyet, göçmenlik hakkı gibi haklarının nerede bulunursa bulunsun ve hangi uyrukluğta olursa olsun, tanın-

mak ve korunmak lâzımgelen haklar olduğu noktasında birleşmişlerdi. Fakat müsbet hukuk, doktrinden ve Rasyonel hukuktan daima geri kaldığı için, Devletler Hukuku kaideleri tam bir açıklık ve güvenlik ile bu hakları kişilere istenildiği derecede sağlayamamıştı.

**

İnsanlık için büyük bir felâket teşkil eden harpler, bazı bakımlardan yeni bir ilerleme hamlesinin de başlangıcı olmak gibi bir mahiyet arzederler. Fen ve teknik, her harpte yeni bir gelişme safhasına kavuştuğu gibi fikirler ve kanaatler de her harp içinde ve sonunda bir takım yenilikler gösterirler. Felâket ile karşı karşıya gelen insanlar, hareketlerinin sorumlunu daha iyi duyarak, gelecekte bir daha bununla karşılaşmamak için tedbirler araştırmaya koyulurlar. Bu suretle Birinci Cihan Harbi sırasında ve sonunda Milletlerarası Barış ve güvenliği yeniden kurmak ve kuvvetlendirmek maksadiyle Devletler Hukuku alanında yeni gelişme ve ilerleme teşebbüsleri baş gösterdi... Ancak bunların doğrudan doğruya kişileri hedef tutanları nisbeten yine azdı...

Enternasyonal hayat ve dolayısıyla Devletler Hukuku üzerinde büyük tesirler yaptığına şüphe olmıyan Wilson'un meşhur on dört maddesi ve bunları tamamlayan 12 Şubat 1918 tarihli teklifleri daha ziyade Milletlerden ve Milletler Hukukundan bahsetmekte idi. Evvelce kişi, Devlet içinde nasıl mütalâa ediliyordu ise, bu defa da millet içinde, ve milletin bir uzvu olarak öyle inceleniyordu. Milletlerin kendi kendilerini idare etmek hakkı bir prensip olarak ortaya atılıyor, ve bunların dama taşı gibi bir eğemenlikten, diğer bir eğemenliğe geçirilerek pazarlık konusu yapılamıyacıkları esas ilân ediyordu. Kişilerin, Enternasyonal hayatta ana hak ve hürriyetlerinden ve bunların sağlanmasından bahis yoktu. Netekim Birinci Cihan Harbini tasfiye eden Barış Antlaşmalarında da bu konuya ancak pek nadir ve istisnai hallerde temas edilmiştir.

Kişilerin durumu ile ilgili olup barış antlaşmaları ile müsbet hukuk alanına geçen hükümlerin başlıcaları şunlardı:

1 — Barış antlaşmaları, Devletler arasındaki ihtilâflı meseleleri çözmek maksadiyle Karma Mahkemeler kurmuşlar ve bunlara bazı şartlar altında kişilerin de baş vurabileceklerini kabul etmişlerdi. Her ne kadar bazı bilginler bu mahkemelerin Enternasyonal mahiyeti haiz teşekküller olmadıklarını iddia etmişlerse de iki devlet arasında ortaklaşa kurulmuş olduklarına göre Devletlerarası bir karakter

taşıdıkları ve iş hukuktan ziyade Devletler Hukukuna bağlı oldukları ileri sürülebilir.

2 -- Yine barış antlaşmalarıyla kurulmuş olan Enternasyonal iş düzeni ve teşkilâtı, iş konferansı ile onun Yönetim Kurulunda Devlet temsilcileri yanında patronların ve işçilerin de temsilcileri bulunmasını kabul etmişti. Bu özel temsilciler, hükümetlerinden talimat almadan ve hattâ gerektiği zaman hükümetlerinin oylarına aykırı olarak kendi menfaatlarını savunmak hakkına sahip idiler.

Bazı devletler arasında yapılmış olan birkaç antlaşmada daha, kişilerin Enternasyonal alandaki hak ve yetkileri ile ilgili hükümlere rastlanıyordu.

Fakat bütün bu hükümler harp sonrası yıllarda umulduğu derecede gelişmemiş ve hattâ gerileme istidadını bile göstermişti.

1920 Yılında Milletlerarası Daimî Adalet Divanı Statüsünü hazırlamak maksadiyle kurulmuş olan Hukukçular Komitesi —ki en ünlü hukuk bilginlerini sineşinde toplamıştı— kişilere divana başvurmak yetkisini tanımamış ve bunu şu gerekçeye dayandırmıştı: «Devletler ile kişileri aynı plânda tutmak mümkün değildir. Kişiler Devletler Hukukunun süjeleri değildirler, Adalet Divanı ise münhasıran bu hukuk alanında iş görmekle ödevlidir.»

Hukukçular Komitesinin bu mütalâası Milletler Cemiyetince de kabul edilmiş ve Divanın Statüsü kişilere dava açmak hakkını tanımamıştır. Kişi, ancak kendi devleti, iddiasını kabullendiği takdirde, ve onun vasıtasıyla hakkını arayabilir.

Karma Hakem Mahkemeleri de 1929-30 yıllarında tasfiye edilmişlerdir.

Kişinin Devletler Hukukundaki durumunu açık ve kesin bir şekilde tespit etmesi gereken en büyük Enternasyonal Belgenin, hiç şüphesiz Milletler Cemiyeti Paktı olması lâzım gelirdi.

Milletler Cemiyeti Devletler topluluğuna yeni bir düzen vermek ve Enternasyonal münasebetleri yeni bir zihniyet içinde idare etmek maksadiyle kurulmuştu. Ancak o tarihte topluluk hayatının en yüksek merhaiesini teşkil eden Devletler topluluğu nizamı ile Milli nizamlar arasındaki münasebetler ve kişilerin bu konuda oynadıkları roller iyice takdir edilemediği ve yahut türlü sebepler ile takdir edilmek istenilmediği için, Milletler Cemiyeti kişiler ile doğrudan doğruya meşgul olmak lüzumunu duymamıştır.

Milletler Cemiyetinin kuruluş amaçları, Paktın başında şöyle açıklanıyordu:

A -- Milletlerarası iş birliğini geliştirmek.

B -- Milletlere Barış ve güvenliği sağlamak.

Bu amaçlara varmak için de yine Paktın başında şu dört esas kabul olunuyordu:

1 -- Harbe baş vurulmaması için bazı vecibeler kabul etmek,

2 -- Adalet ve şeref esaslarına dayanacak Enternasyonal münasebetlerde açıklığı (aleniliği) iltizam eylemek,

3 -- Devletler Hukuku kaidelerine kesin olarak riayette bulunmak.

4 -- Adaleti hakim kılmak ve antlaşmaların hükümlerine dikkatle uymak.

Bu prensipler içinde doğrudan doğruya kişileri ilgilendiren hükümlere rastlanmadığı gibi onların şümül ve manalarını da tespit etmek kolay değildi. Adalet ve şeref esasları nelerdir? Enternasyonal hayatta Adalet nasıl hâkim kılınabilir?. Açıkça belli olmayan Devletler Hukuku kaidelerine kesin riayet nasıl sağlanacaktır? Bütün bu sorular, Milletler Cemiyetinin ömrü boyunca cevapsız kalmış olduğu için, bünyesi ve fonksiyonu hakkındaki şüphe ve tereddütler gittikçe artmıştı. Bu yüzden politik görevlerinde başarı gösteremiyen Milletler Cemiyeti, kişilerin durumlarını ve haklarını ilgilendiren Sosyal alanda epeyce müsbet işler görmeğe çalışmış ise de Enternasyonal düzenin bozukluğu bunların da süreli ve feyizli sonuçlar vermesine engel olmuştur.

İş birliği ile barış ve güvenliğin hangi noktadan ve hangi topluluk merhalesinden başlayacağı iyice anlaşılıp ona göre tedbirler alınmadığından meydana boş bulan Politika ihtiraslarının fırtınaları içinde, Milletler Cemiyeti ilk önce prestijini, sonra da varlığını kaybedip tarihe karışmıştır.

**

Teknik ilerlemeler dünyayı küçültmüş ve milletleri birbirlerine çok yaklaştırmış olduğu için, millî düzenler ile Enternasyonal düzen arasındaki sıkı bağların ve karşılıklı tesirlerin önemi zamanlarda daha iyi anlaşılmuştur. Hayatın yeni şartları karşısında, ne millî bir düzen Enternasyonal düzeni, ne de Enternasyonal düzen, millî düzenleri görmemezlikten gelmezler, kendi selâmetleri için birbirlerini ihmâl edemezler.

Birinci Cihan Harbinden sonra kurulmuş olan Enternasyonal düzenin bozukluğu ve denksizliği birçok milletlerin iç düzenleri üze-

rinde Reaksiyonlar husule getirmiş ve bu da her iki düzen bakımından kötü ve tehlikeli durumlara yol açmıştı. Enternasyonal alanda politika ihtirasları birbirleri ile çarpışırken bazı memleketlerde insanların hak ve hürriyetlerini kısıntıya ve hattâ tehlikeye uğratacak rejimler de iktidarı ele geçiriyorlardı.

Faşizm ve Nasyonal — Sosyalizm dış Politika ihtiraslarını kişilerin hak ve hürriyetleri bahasına tatmin etmeği vatanseverlik umdesi haline sokmuşlar ve bir çeşit devlet dini yaratarak komuta mevkiinde bulunanlardan başka her şeyi ona kurban etmekten çekinmemişlerdir.

Faşizm ve Nasyonal — Sosyalizmin memnun olmadıkları bir düzenin yerine kurmak istedikleri yeni Enternasyonal düzenin ne olduğunu onların iç düzeninden az çok anlamak mümküdü. Çünkü bu rejimler, kendi iç düzenlerinin de inancasını, ancak kendilerine uyan veya sempatik olan Enternasyonal bir düzende arıyorlar, ve bunu sağlamaya çalışıyorlardı.

Bu suretle ilkönce milli davalar halinde beliren ideoloji çatışmaları, az zaman sonra Devletler Hukukunu da yakından ilgilendiren Devletlerarası davalar haline geçmekte gecikmedi. İspanyada ilk silâh denemelerini yapan bu çatışmalar nihayet İkinci Cihan Harbine de yol açtılar.

Gerçek sebeplerini dinamik ve statik büyük insan yığınlarının toprak ve menfaat ihtiraslarının denksizliğinde ve rekabetinde aramak lâzımgelen ikinci Cihan Harbi böylece iki cepheli bir savaş şeklini almış bulunuyordu. Muharipler bir yandan bütün çeşitli silâhları ile çarpışırken, diğer yandan propagandanın türlü şekilleri ile dünya kamoyunu ve vicdanını kendi taraflarına çekmek, ve kendi davalarının haklı olduğunu kabul ettirmek gayretine de büyük önem veriyorlardı.

Almanlar harbin başında Sovyet Rusya ile uyuşmuş oldukları için, Bolşevizme karşı savaş iddiasını bir tarafa bırakmışlar ve ortaya bir «yeni nizam» formülü atmışlardı. Ancak davalarının harp taliine bağlı olduğunu bilen Almanlar «yeni nizam» dan ne kastetdiklerini hiçbir zaman açık ve kesin olarak ilân etmemişlerdir. Harp taliinin güler yüz gösterip göstermemesine göre «yeni nizam» türlü şekillerde yorumlanmıştır. Ve hattâ Almanlar için, zafer bir serap haline gelince «yeni nizam» formülü terkedilmiş ve bu defa «Avrupayı Bolşevizme karşı savunma» iddiası Alman propagandasının baş temi olmuştur.

Almanyanın düşmanları, savaşın ilk gününden itibaren, manevî

silâhlar bakımından daha üstün ve daha talili çıktılar. İngilizler, bu harbi insanların ve milletlerin hak ve hürriyetlerinin korunması ve sağlanması maksadiyle yaptıklarını her fırsattan faydalanarak ilân ediyorlardı... Hattâ Alman ve İtalyan milletlerini bile Nasyonal-Sosyalizmin ve faşizmin istipdadından kurtarmak gayesini güttüklerini söylemekten çekinmiyorlardı. Psikolojik bakımdan, ıstırap çeken ve hak ve hürriyetlerini kaybetmiş olan insanlar için bu propaganda hiç şüphesiz çok daha tesirli ve çekici idi. Bu sebepten dünyanın her yerinde, ve hele Birleşik Amerikada büyük yankılar uyandırdı...

Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı 6 Ocak 1941 de söylediği meşhur nutku ile dört hürriyet formülünü ortaya attı. Bunlar, söz, vicdan, yoksulluktan kurtulma, korkudan kurtulma hürriyetleri idi. İnsanlara bir yandan refah, diğer yandan güvenlik sağlayamayacak olan hürriyetlerin, gerçek hürriyetler olamayacağını düşünmekle Roosevelt hürriyet ve Demokrasi davasını can alacak noktasından yakalamış oluyordu. Totaliter rejimlerin bedeli kölelik olan karın doyurma politikası karşısında, Demokrasinin, hürriyet içinde yoksulluktan kurtulma formülü insanlara ve hususiyle işçi sınıfına elbette daha uygun geliyordu.

Yine Roosevelt, daha Birleşik Amerikanın resmen harbe girmedeği bir tarihte, 12 Kasım 1941 de «Hürriyet, uğruna döğüşmeğe değer bir şeydir» diyerek vatandaşlarını gerekirse, bunun için harbi de göze almağa teşvik ediyordu.

Roosevelt'in ilk önce kendi milletine hitabederek ileri sürdüğü bu fikir ve telâkkiler yavaş yavaş sahalarını genişleterek Enternasyonal alana da geçmişlerdir. Millî hayat içinde gerçek bir Demokratik düzenin hürriyetlerine sahip kişilerin müşterek eseri olabileceği kanaatinde bulunan Roosevelt, bunu millî düzen kadar, Enternasyonal düzen için de önemli ve esaslı bir şart saymakta idi... Cemiyet hayatı, dünyanın yeni durumunda, bütün merhaleleri itibariyle bir bütün teşkil etmekte olduğu ve nihayet hangi merhalesinde olursa olsun bu hayatın baş unsurları da insanlardan ibaret bulunduğu için Enternasyonal düzen bahsinde bu nisbet ve silsilenin göz önünde tutulması pek tabii idi... Barışın parçalanmaz olduğunu türlü demeçlerinde ifade eden Roosevelt bunun kökünü Devletlerarası münasebetlerden ziyade hür insanlar arasındaki münasebetlerde arıyordu. Bu bakımdan o, dört hürriyeti, millî düzenin olduğu kadar, Enternasyonal bir hukukî nizamın da temel taşları telâkki ediyordu.

Roosevelt'in böylece desteklediği Anglo-Amerikan âleminin bu manevî savaşı, Atlantik demesi ile en yüksek noktasına vardı. Roose

veld ile Çörçil tarafından 14 Ağustos 1941 de imzalanan bu demeç Anglo-Amerikan dünyasının ve onun yanında yer almış bulunan diğer milletlerin hem harp gayelerini ve hem de harpten sonra takip edecekleri politikanın ana çizgilerini açıklamakta idi. 1 Ocak 1942 de Waşingtonda 26 Birleşmiş Millet tarafından imza edilen Paktın esasları Atlantik demecine dayandığı gibi 26 Haziran 1945 te San-Fransiskoda imzalanan Birleşmiş Milletler antlaşmasının özüne ve prensiplerine de bu demeç hakim olmuştur.

Wilson'un on dört maddesini hatırlatan ve Devletler topluluğunun düzeni bakımından onun kadar önemli bir Belge olan Atlantik demecinin gerek doğrudan doğruya ve gerek dolayısıyla insan hak ve hürriyetlerine temas eden maddeleri beşinci ve altıncı maddelerdir.

Beşinci maddede, iş şartlarının islâhı ve sosyal güvenliğin sağlanması maksadiyle bütün milletlerin ekonomik alanda iş birliği yapmaları arzusu belirtilmiştir. Ekonomik düzenin, Sosyal düzen ile olan yakın ilgisi göz önünde tutulunca, alınacak tedbirlerin her iki alana da şamil olması gerektir. Barışın başlıca inancasını teşkil eden menfaatler arasındaki ahenk ve muvazenenin, ilk önce kişiler arasında sağlanması ve sonra merhale merhale Devletler topluluğuna doğru gidilmesi takibi lâzımgelen en tabii ve doğru bir yoldur.

Altıncı madde kişilere ve haklarına daha açık bir şekilde temas etmektedir.

Bu madde ile demeci imza edenler, nazi istipdadının yıkılmasından sonra bütün milletlere kendi sınırları içinde emniyette yaşamak ve bütün insanlara korku ve yoksulluktan azade bir hayat sürmek imkânını sağlayacak bir barışın kurulmasını görmek ümidinde olduklarını ilân ediyorlardı.

Dünyada gerçek ve devamlı bir barışın kurulmamasının sebeplerinden biri ise, barış anlamı üzerinde milletlerin birleşmemeleridir. Atlantik demecinin bu maddesi süreli bir barışın şartları ne olabileceğini açıkça ortaya koyuyordu. Roosevelt'in dört hürriyetinden ikisi olan insanların korku ve yoksulluktan kurtulmuş olarak yaşamak hürriyetlerinin sağlanması hiç şüphesiz, gerçek bir barışın temel taşlarını teşkil eder ve temel, ancak kişilerin ana hak ve hürriyetlerine dayandığı müddetçe sağlamdır.

Gerek devletler topluluğunun mahiyet ve esas ve gerek Devletler Hukukunun tesir ve şümûl çevresi hakkındaki yeni telâkkilerin, kişilerin devletler topluluğu içindeki rolleri ile hak ve hürriyetleri anlamı üzerinde büyük tepkiler yaratacağı şüphesizdi. Cemiyet hayatının son merhalesi sayılan Milletlerarası camianın üyeleri yalnız

devletlerden ibaret bir topluluk olmayıp bütün insanları doğrudan doğruya üye olarak kabul eden ve insanlığın bütünü temsil eden bir topluluk sayılması gerektiği yolundaki kanaat gittikçe Doktrin sahasında da kuvvetlenmektedir.

Böyle olunca Devletler Hukuku yalnız bağımsız devletler arasındaki münasebetleri düzenleyen bir hukuk dalı olmakla kalmayacak, devletler kadar ve hattâ devletlerden önce kişilerin durumları ile de ilgilenen ve onları hukuk süjesi olarak kabul eden üstün bir ana Hukuk mahiyetini alacaktır.

Anglo-Amerikanların bir taraftan Demokrasi, diğer taraftan kişilerin hak ve hüriyetleri hakkındaki düşünceleri, Birleşmiş Milletler antlaşması ile, Doktrin sahasından müspet hukuk alanına da geçmiş bulunmaktadır. Bu antlaşma, insanlığın barış ve güvenliği kurmak ve korumak için, şimdiye kadar geçirdiği denemelerden faydalanarak yeni bir zihniyet ile yeni bir nizam meydana getirmek arzusundan doğmuştur. Bu yeni zihniyeti her şeyden önce, Barış ve Güvenlik konusunda kişilerin oynadıkları rollere verilen kıymet ve önemde görmekteyiz. Gerçekten hür ve Demokrat Milletler, Barış ve Güvenliğin temellerinin devletler arasındaki münasebetlerden ziyade genel olarak insanların karşılıklı münasebetlerinde ve düşüncelerinde aranması gerektiğini takdir ettikleri içindir ki kişilerin ana hak ve hüriyetleri ile de yakından ilgilenmek ve bunları daha kuvvetli inancalara bağlamak ihtiyacını duymuşlardır.

Birleşmiş Milletler antlaşmasının başında sayılan amaçlardan biri de «insanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların hak eşitliğine» olan imanın ilanı ve bunlara riayetini sağlanmasıdır.

Antlaşmanın amaçlar ve prensipler bölümünün birinci maddesinde de kişilerin durumları ile ilgili üçüncü fıkra aynen şöyledir: «Ekonomik, Sosyal, fikrî ve insanî mahiyetteki Milletlerarası davaları çözümlenerek ve ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hüriyetlerine karşı saygı geliştirerek ve teşvik ederek Milletlerarası İş Birliğini gerçekleştirmek.»

Devletlerin girişmiş oldukları bu yüklenmeye göre, Milletlerarası İş Birliğinin esaslı şartı da insanın haklarına ve ana hüriyetlerine karşı saygıyı geliştirmek ve teşvik etmektir. Bu nokta antlaşmanın Milletlerarası Ekonomik ve Sosyal İş Birliğinden bahseden 55 inci maddesinde daha çok açıklanmıştır. Maddenin A. b. c. fıkralarındaki hükümlere göre insanları yoksulluktan kurtarmak, hayat seviyelerini yükseltmek, ve onları ırk, cins, dil veya din farkı gözet-

meksizin esaslı haklar sağlamak Enternasyonal Barışın, refah ve istikrarın başlıca şartlarıdır.

Vesayet rejiminden ve bu rejimin gayelerinden bahseden 76 ncı madde de hemen aynı formül altında insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygı gösterilmesi esasını teyit etmektedir. Bütün bu tekrarlardan ve teyitlerden şu sonuçları çıkarmak mümkündür:

1 -- İnsan şahsiyetini hiçe sayan müstebit ve totaliter rejimin aksine olarak hür ve Demokratik zihniyet, devletin ve Devletlerarası topluluğun başlıca fonksiyon ve hedefini kişilerin ana hak ve hürriyetlerini korumak suretiyle güvenlik ve mutluluklarını sağlamakta görmektedir.

2 — Çünkü millî olduğu kadar Enternasyonal Barış ve Güvenliğin temeli ve devletler topluluğunun gerçek düzeni yoksulluktan ve korkudan kurtulmuş olan insanlar arasındaki normâl münasebetlere dayanır.

3 — Devletler topluluğunun Ana Yasası demek olan Birleşmiş Milletler Antlaşmasında insan hak ve hürriyetlerine önemli bir yer ayrılması ile bunların Devletler Hukukunu ilgilendirdiği ve dolayısıyla de Devletlerin Enternasyonal sorumluları üzerine tesir yaptığı kabul edilmiştir.

Kişilerin durumu bakımından Devletler Hukukunda beliren bu yeni gelişme, onlara, müsbet hukuk alanında da, Devletler Hukuku süjeliğini şüphe ve tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde sağlamış bulunmaktadır.

Anglo-Amerikanların Birleşmiş Milletler Teşkilâtını hangi görüş zaviyesinden mütalâa etmekte olduklarını Birleşik Amerika Cumhur Başkanı Truman'ın, antlaşmanın imza günü olan 26 Haziran 1945 de söylediği nutkun şu parçası pek güzel açıklamaktadır.

«... bu vesika ile (Birleşmiş Milletler Antlaşması) ilgili bütün Milletler tarafından kabul edilebilecek bir Milletlerarası insan hakları demecinin hazırlanmasını haklı olarak beklileyebiliriz. Bizim hukuk beyannamemiz nasıl kendi Ana Yasamızın bir cüzünü teşkil ediyorsa, bu insan hakları demeci de Birleşmiş Milletler Ana Yasasına göre öyle olacaktır. Ana Yasanın gayesi insan haklarını ve esas hürriyetlerini geliştirmek ve gerçekleştirmektir. Eğer ırk, dil ve din farkı olmaksızın bütün dünya erkek ve kadınları için, bu gayelere varamazsak, devamlı bir barış ve güvenlik elde edemeyiz...» (8)

Bu görüş tarzının, dünyanın şimdiki durumunda bile, Amerika

(8) Ayın tarihi, Haziran 1945, sayfa 321

Hükümetinin Politikasına hâkim olmakta devam ettiğini bundan bir müddet önce, bir Amerika Devlet adamı tarafından söylenen sözler pek iyi açıklamaktadır.

Gerçekten, Birleşik Amerika Dışişleri Bakan Vekili Acheson, Yuğoslav Baş Piskoposunun iş birlikçi olduğu iddiasıyla ağır hapse mahkûm edilmesini yorumlaması üzerine kendisine Amerikan hükümetinin neden bu meseleyi yorumlamak zorunda veya sorumlunda bulunduğunu soran gazetecilere şunları söylemiştir: «Filen Birleşmiş Milletler üyesi bulunan ve bu teşkilâtın Ana Yasasını kabul etmiş olan her millet belli başlı medenî hakların ehemmiyetini ve bu teşkilâtın bütün üyelerinin bu hakları müdafaa etmeğe çalışması gerektiğini kabul etmiştir. İşte buna istinadendir ki dünya milletleri camiasının üyeleri bir iç mesele dahi bahis mevzuu olsa bir milletin hattı hareketinden huzursuzluk duyabilir, ve bu milletin nazarı dikkatini bu mesele üzerine çekmek isteyebilir.» (9)

Eğer birleşmiş Milletler Teşkilâtı bu zihniyetle işlemek imkânına kavuşursa o zaman Devletler Hukuku büsbütün yeni bir gelişme devresine girecek ve her devletin iç hukuku onun tesirleri altında, ondan ilham alacaktır.

Fakat bu imkân gerçekleşecek mi? İşte bugün insanlığın kaderi bu sorunun cevabına bağlı bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler teşkilâtı bile, esasında, kendi prensiplerinin lojigine uygun mükemmel bir eser olarak doğmamıştır. Antlaşmada müphem ve birbirine zıt hükümler vardır. Siyasî ihtirasların ve eski zihniyetin izleri birçok maddelerde açıkça gözükmektedir. Meselâ antlaşmanın ikinci maddesinin yedinci fıkrasında bahis konusu olan ve Birleşmiş Milletlerin karışmasına cevaz verilmeyen «Devletin Millî Yetkisi» alanının sınırları iyice tespit edilmediği için, devletlerin yetkileri ve Enternasyonal sorumluları, bilhassa, kişilerin hak ve hürriyetlerinin sağlanıp sağlanamaması bakımından müphem bir mahiyet arz etmektedir. Bundan başka yeniden kurulan Milletlerarası Âdalet Divanı kişilere bu defa da kendisine baş vurmak yetkisini tanımamıştır. Divan Statüsünün 34 üncü maddesi divan huzurunda duruşmak ehliyetini yalnız devletlere hasretmiştir.

Buna karşılık başka bir Enternasyonal mahkeme kişiler ile meşgul olmuş ve onları yargılayarak Devletler Hukukunda bir yenilik yaratmak istemiştir. Nurenberg Mahkemesi dört çeşit suç sebebiyle Nazi Almanyasının Devlet adamlarını yargılamıştır. Bu suçlardan

(9) 12 Ekim 1946 tarihli Anadolu ajansı tebliğ ve tercümesi

iki çeşidi daha ziyade siyasî diğer iki çeşidi de adî suç sayılacak mahiyettedir. Bunları işliyenlerin cezasız kalmamaları hiç şüphesiz Adalet icabıdır. Ancak sıfatları, mevkileri ne olursa olsun, suçlu kişilerin, usulü, nizamı, cezası önceden belli olmayan Enternasyonal bir Mahkemede yargılandıkları şimdiye kadar görülmüş olmadığı gibi yarlanacakları da herhangi Enternasyonal bir anlaşma ile evvelden düşünölmüş değildi. Nnrenberg Mahkemesinin mahiyeti ve kararları hakkındaki mütalâa ve hüküm ne olursa olsun, gerçek şudur ki insanlık zararına işlenen her suçun hiçbir zaman, hiçbir sebeple cezasız kalmamasını sağlamanın barış sever insanların arzularına ve mutlak Adalet duygularına uygun bir hareket olduğunu bütün dünya kabul etmiştir.

Bizce asıl mühim olan nokta Nurenberg Mahkemesi, kişilerin Enternasyonal hayat üzerinde oynadıkları rollerin tesirlerini incelemekle onların hem bu hayat bakımından sorumlarını, hem de Devletler Hukukundaki durumlarının önemini bir kat daha belirtmiş olmasıdır.

Bununla beraber Devletler Hukukunda kişilerin durumu konusu aslında büyük bir davanın yalnız bir cephesini teşkil etmektedir, Devletler topluluğuna hukukî bir nizam sağlamak davasının esası, bütün milletlerin ve insanların bazı anlamlar üzerinde önceden ve samimî olarak anlaşıp birleşmelerine dayanır. Halbuki teknik ve mekanik ilerlemelerin küçölttüğü ve birleştirdiği dünya, adalet, eşitlik, hüriyet nizam, Demokrasi ve hattâ hak anlamları bakımından türlü parçalara ve en az iki büyük bloka ayrılmış bulunmaktadır. İnsan ve hayat telâkkileri gibi Sosyal nizamın esasını ilgilendiren düşünce ve konsepsiyon farkından ileri gelen bu ayrılık insanların ana hak ve hüriyetleri konusunda da kendisini göstermektedir. Büyük savaşın, fikir ve inan cephesinde de henüz ne mütareke yapılmış, ne de barış kurulmuştur. Onun için dünkü ve bugünkü durumunu incelediğimiz konumuzun geleceği hakkında şimdiden kesin bir şey söylemek mümkün değil ise de savaşın bu cephesinde de zaferin, ergeç, insan hak ve hüriyetlerinin kıymetini bilen, onların zevkini tadan, ve onlara hasret çeken serbest insanlarda ve milletlerde kalacağına şüphe etmiyoruz.

İnsanlık ideallerinin zaferi gayretinde iş birliği yapan Milletler arasında Türkiye daima ön safta bulununlardan biri olmuştur.

Barleşmiş Milletler Teşkilâtının amaç ve prensiplerini, hattâ daha önceden kendi iç ve dış politikasına temel yapan Türkiye, teş-

kilâtin başarı ile yürümesi için, aktif bir şekilde çalışmaktan geri kalmamaktadır. İnsan haklarının ve ana hürriyetlerinin bütün Milletler içinde gereği gibi sağlanmasının Cihan Barış ve Güvenliğinin esas şartlarını teşkil ettiğini barış ve hak sever, Türk Milleti de iyice takdir etmiştir.

Prof. Zeki Mesud Alsan.